

Rzeszów, 27 sierpnia 2023 r.

- 5 WRZ. 2023

dr hab. prof. UR Krystyna Barłóg
Katedra Badań Nad Niepełnosprawnością
Instytut Pedagogiki
Kolegium Nauk Społecznych
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Lewko pt.:

**Lokalny system wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną. Perspektywa
edukacyjno – rehabilitacyjna**

Promotor: Prof. zw dr hab. Adam Stankowski

Promotor pomocniczy: dr Iwona Wendreńska

Bardzo dziękuję Radzie Naukowej Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych za zaufanie i możliwość recenzowania rozprawy doktorskiej Pani Mgr Agnieszki Lewko. To szczególne zadanie traktuję jako zaszczyt.

Recenzowana przeze mnie praca doktorska podejmuje problem ważny i podejmowany już w badaniach w obszarze pedagogiki, pedagogiki specjalnej i nauk pokrewnych, a skupiający się na ocenie holistycznie ujętego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną na przykładzie lokalnego oddziaływania w tym zakresie na przykładzie miasta Tychy. O ile samo zagadnienie systemu wsparcia pojawia się w wielu pracach, również pedagogów specjalnych w odniesieniu do niepełnosprawności intelektualnej (Brzezińska, I. i inni, 2010) to zagadnienia ukierunkowane na całościowe ujęcie systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną z wykorzystaniem nowatorskich metod i narzędzi pomiaru należy zaliczyć do nowatorskich, pojawiają się zdecydowanie rzadziej. Już sam tytuł rozprawy wskazuje, że mamy do czynienia z niezmiernie szerokim ujęciem zagadnienia systemu wsparcia na przykładzie lokalnego środowiska osób z niepełnosprawnością intelektualną w obszarze aktywności edukacyjnej i rehabilitacyjnej. Z pracy dowiadujemy się, że również ich rodzin.

Sama Autorka na stronie nr 7 wskazuje, że „zainteresowanie badaczy z różnorodnych dziedzin nauki, wskazuje na istotną rolę tego procesu w wielu obszarach funkcjonowania człowieka, podejmowana w badaniach problematyka dotyka wszystkich etapów życia ludzkiego, obejmuje trudne i kryzysowe sytuacje, ale również momenty należące do codzienności, kiedy obecność osoby wspierającej staje się koniecznością”. Tak więc zadanie jakie sobie Doktorantka postawiła jest bardzo trudne, tylko czy nie przerasta możliwość samej Doktorantki? Praca przyjmuje układ klasyczny i obejmuje część teoretyczną, którą Doktorantka przygotowała w formie dwóch rozdziałów. Rozdział I pt. „Koncepcja procesu wsparcia – ujęcie interdyscyplinarne oraz Rozdział II pt. „Przestrzenie niepełnosprawności intelektualnej”. Część metodologiczną obejmuje jeden rozdział pt. „Charakterystyka metodologiczna badań własnych”. Ostatnia część rozprawy to rozdział IV pt. „Lokalny system wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną w świetle badań własnych na przykładzie miasta Tychy”. Poszukując zakończenia i uogólnienia, syntezy wyników i modelu oddziaływań pomocowych Doktorantka na stronach 130 – 137 zamyka pracę prezentując w jej ocenie „mocne i słabe strony wsparcia, szanse oraz zagrożenia” jednak nie prowadzi dyskusji wyników, nie przybliża problemu aktywności lokalnej, uogólnień naukowych dla modyfikacji oddziaływań pomocowych z wyeksponowaniem stymulatorów czy destymulatorów funkcjonowania systemu wobec osób z niepełnosprawnością intelektualną. Dyskusyjne może być również stanowisko Doktorantki, że „podjęte badania były próbą multidymensjonalnej prezentacji fragmentu rzeczywistości osób z niepełnosprawnością intelektualną, obejmującej wsparcie rozumiane z różnych perspektyw, a stosowana w trakcie badań triangulacja metod, danych w zamyśle badawczym miała prowadzić do szerokiego poznania problemu i dbałości o jakość wyciąganych wniosków”. Niewątpliwie badania są próbą. Warto wskazać chociażby, że Doktorantka nie eksponuje różnic w etapach rozwojowych badanych podmiotów, ale i różnic w definiowaniu wsparcia na danym etapie rozwoju. Tym bardziej, że dostępne są raporty dotyczące sytuacji pomocy i wsparcia oraz prowadzone na ten temat badania naukowe.

Odnosząc się do całości rozprawy doktorskiej należy stwierdzić, że Autorka wykazała się dobrą „orientacją badawczą” i podjęła się problematyki, która wciąż jest aktualna w polskiej literaturze naukowej i nawiązuje do badań interdyscyplinarnych łączących aspekty uwarunkowań indywidualnych (psychologicznych) i społecznych (pedagogicznych, socjologicznych) wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich rodzin. W pracy nie znalazłam wstępu, który syntetycznie wprowadzał by w zagadnienia, a w rozdziale metodologicznym brakuje kilku stron.

Atutem opiniowanej rozprawy jest to, że podjęty temat stanowi próbę holistycznego ujęcia problemu z wykorzystaniem niekonwencjonalnych metod oraz narzędzi pomiaru. Dysertacja doktorska nie zawiera wstępu i składa się z pięciu rozdziałów oraz podsumowania. Struktura pracy jest czytelna, logicznie uporządkowana, spójna. W dwóch pierwszych rozdziałach Doktorantka zbudowała teoretyczny kontekst dla podejmowanych empirycznych eksploracji. Dokonała w nim poprawnej charakterystyki kluczowych dla podjętego problemu badawczego pojęć i kategorii, pokazując sposoby ich rozumienia. Ponadto skonfrontowała je z pojęciami ugruntowanymi w teorii pedagogicznej. Część teoretyczna napisana jest w sposób komunikatywny w odniesieniu do adekwatnej literatury przedmiotu. Struktura pracy jest logicznie uporządkowana, spójna. Zabrakło mi tu jednak podjęcia dyskusji teoretycznej z wykorzystaniem aktualnej literatury przedmiotu krajowej oraz zachodniej oraz aktualnych wyników badań na ten temat. Widoczne jest natomiast to, że Autorka zmierzyła się z problematyką bardzo dobrze jej znaną z wyeksponowaniem dokonujących się w tym zakresie zmian i przeobrażeń.

Całość rozważań teoretycznych rozpoczyna na s. 6 cytata Prof. M. Kościelskiej, który prawdopodobnie stanowi myśl przewodnią, i jest uzasadnieniem celowości podejmowanych przez Doktorantkę działań. Jest to uzasadnienie konieczności społecznego zrozumienia potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną. Dość szeroko ujęty rozdział I Doktorantka poprzedziła słowem wprowadzającym w sposób syntetyczny oraz profesjonalny, co może świadczyć o dobrym przygotowaniu teoretycznych podstaw rozprawy. Na potwierdzenie profesjonalnych intencji Doktorantki warto przytoczyć jej słowa „ *punktem wspólnym rozważań naukowych nad tematyką wsparcia jest wątek jego relacyjności, tło społecznych interakcji, odpowiadanie na potrzeby*” ...” w tym kontekście staje się interesującym badawczo zjawiskiem” ...” *dynamika międzyludzkich więzi, zmienność ich uwarunkowań oraz sama procesualność wspierania czyni je nadal aktualnym i interesującym badawczo zagadnieniem*” (s. 7). Doktorantka poprawnie uzasadnia wieloaspektowość pojęcia wsparcia, interdyscyplinarne wykorzystanie. Autorka i słusznie przyjmuje ujęcie pedagogiczne. Warto byłoby rozważyć, przy przygotowaniu rozprawy do publikacji, pozostawienie tu tylko najistotniejszych treści i uzupełnienie tej części teoretycznej o najnowszą literaturę również obcojęzyczną, rozróżnienie pojęć: wsparcie, pomoc, wspomaganie rozwoju, pomoc dla samopomocy. Wartością tego podrozdziału jest usytuowanie wsparcia otrzymywanego w kontekście analizy potrzeby wsparcia, jego zakresu, poziomu, rodzaju potrzeb dla nakreślenia profilu oczekiwanego wsparcia.

W dalszych rozważaniach podjęto wątek wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną w sposób profesjonalny, uzasadniono dokonujące się w tym zakresie zmiany i przeobrażenia z wyeksponowaniem zasady współpracy ze środowiskiem rodziny, jako podstawy współczesnej podmiotowej rehabilitacji, z rozwijaniem systemów lokalnego wsparcia, ku autonomii, i inkluzji edukacyjnej i społecznej osób z niepełnosprawnością intelektualną. Zagadnieniu społecznej rehabilitacji środowiskowej z odwołaniem do poszanowania autonomii i emancypacji Doktorantka poświęca w sposób nowatorski kolejny podrozdział. Intencją Doktorantki jest również ukazanie współczesnego modelu pomocy społecznej jako pięciu systemów w ramach wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną. Opracowana w sposób przejrzysty tabela na stronie 14 porządkuje formy wsparcia pozainstytucjonalnego i instytucjonalnego. Warto wspomnieć, że Doktorantka zadała sobie wiele trudu, aby szczegółowo omówić współczesny całościowy system wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną włącznie z systemem edukacji i ich społeczno-zawodowej rehabilitacji wpływając tym samym na proces inkluzji. Trudno natomiast zrozumieć wyrwane z kontekstu zdanie Doktorantki” w obliczu aktualizacji paradygmatycznym w pedagogice specjalnej (Krause, 2010a) zmianom podlega również rzeczywistość rehabilitacyjna, w tym także system wsparcia” (s. 14). W podrozdziale 1.3. „Determinanty skutecznego procesu wspierania” na s. 20-25 zostały scharakteryzowane czynniki wpływające na efektywność podejmowanych działań. W sposób komplementarny i przemyślany Doktorantka wyodrębnia elementy i podmioty procesu wsparcia, w których mogą tkwić czynniki determinujące efekty wsparcia. Również w mojej ocenie poprawnie, i w sposób przemyślany dokonano ich klasyfikacji na :determinanty tkwiące w podmiocie wspierającym, w osobie wspieranej, otoczeniu, procesualne i kontekstowe. W części tej dostrzegam również próbę podsumowania literatury dokonaną przez Doktorantkę. Szkoda tylko, że jej aktualność zamyka się na 2016 roku.

Szczególnie wysoko oceniam podrozdział 1.4. pt. *Wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną w świetle paradygmatów pedagogiki specjalnej*” (s. 25). Nie dostrzegam jednak prezentacji paradygmatów według Iwony Chrzanowskiej, która w innym ujęciu dokonuje klasyfikacji współczesnych paradygmatów pedagogiki specjalnej. Dlatego sądzę, że włączenie do analiz teoretycznych zagadnień dotyczących paradygmatów według Iwony Chrzanowskiej stanowiłoby dobre wprowadzenie dla późniejszych analiz empirycznych.

Chciałabym jednak zauważyć, że powyższe uwagi mają charakter fakultatywny, i stanowią subiektywne odczucie czytającego, i piszącego tę recenzję. Ich ewentualne zastosowanie w

kolejnych etapach upubliczniania rozprawy może tylko moim zdaniem podnieść wartość merytoryczną pracy, którą i tak w tej części oceniam pozytywnie. Rozdział II pt. „*Przestrzenie niepełnosprawności intelektualnej*” został opracowany zgodnie z najnowszą literaturą w tym zakresie. Pytaniem jest : „*przestrzenie niepełnosprawności intelektualnej*” czy „*przestrzenie funkcjonowania niepełnosprawności intelektualnej*”? Dobrze się stało, że Doktorantka wspomina o koncepcji „*upelnomocnienia*” . Warto by jedynie dodać stanowisko w tej kwestii Profesora Andrzeja Twardowskiego. Doktorantka całościowo omawia ewolucję w rozumieniu niepełnosprawności intelektualnej, z uwzględnieniem modeli, ale i najnowszej, obowiązującej już nomenklatury (ICD – 11). Jest to obszerna prezentacja zagadnienia. Należy docenić wysiłek Doktorantki w jego opracowaniu, ale i umiejętność zaprezentowania dokonujących się w tym zakresie przeobrażeń. Warto wskazać, że Autorka dokonała dość wnikliwego przeglądu literatury i zaprezentowała szerokie ujęcie podrozdziału pt. „*Edukacja i rehabilitacja w Polsce w kontekście niepełnosprawności intelektualnej*, przy czym wyraz „*w kontekście*” nie jest tu poprawnie zastosowany. Doktorantka odwołuje się do prawnych decyzji MEN czy danych GUSU nie tylko w odniesieniu do edukacji, edukacji inkluzyjnej, ale i danych GUS-u organizacji pozarządowych, PSONI czy innych. Całość rozważań teoretycznych zamyka podrozdział pt” *Obszary zapotrzebowania na wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodzin w świetle badań*”. Taki wybór treści, jak i zawartość czynionych analiz oceniam pozytywnie, jednak zabrakło tu prezentacji wielu już prowadzonych badań, również znaczących, ale i najnowszych na ten temat. Ostatni podrozdział tej części zamyka treść pt „*Szanse wyzwania zmieniającej się rzeczywistości, partycypacja społeczna, obszary wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnością intelektualną*”. Wysoko oceniam umiejętności Doktorantki w jego opracowaniu. Zwłaszcza ze względu na aktualne spojrzenie na możliwości społecznego uczestnictwa osób z niepełnosprawnością intelektualną, podmiotową ich obecność, z wykorzystaniem nowych narzędzi uczestnictwa, samorzecznictwo z umiejętnościami samostanowienia z przyjęciem społecznego modelu, koniecznością poszukiwania szans zwiększających możliwości samostanowienia osób z niepełnosprawnością intelektualną, i poszerzających ich pole aktywności. Doktorantka sygnalizuje również niebezpieczeństwo marginalizacji i wykluczania, któremu mogą przeciwstawić się oddziaływania prewencyjne, „*Jak pisze „mogą zmierzać do demarginalizacji osób skrajnie, długotrwanie wykluczonych”*”(s. 54).

Jak już wcześniej zaznaczyłam doceniam autorski wybór treści prezentowanych w części teoretycznej, a moje podpowiedzi mają charakter upomnienia się o dodatkowe rozważania istotne z punktu widzenia prowadzonych badań. Analiza rozdziałów teoretycznych

wskazuje na posiadaną wiedzę i umiejętność jej syntetycznego zaprezentowania z wyekspozowaniem ważnych zagadnień istotnych z punktu widzenia podejmowanych badań. Dowodzi również o bardzo dobrej wiedzy Doktorantki w poruszanej tematyce i szerokiej znajomości literatury. Dalszą część pracy stanowi prezentacja założeń metodologicznych badań własnych. Mgr Agnieszka Lewko przyjmuje, że jest to Rozdział III pt. „*Charakterystyka metodologiczna badań własnych*”. Rozdział ten jest zawarty na stronach od 55 -78. W sposób poprawny omawia założenia badawcze oraz organizację badań własnych, jednak nie wskazuje jasno ich usytuowania w badaniach ilościowych. Można tu przeczytać, że są to „*inspiracje koncepcyjne badań własnych z uwzględnienie trudnego podejściu interdyscyplinarnego dla uzyskania wiedzy o fenomenie niepełnosprawności, wzmocnienie jakości ich życia* (s. 55) w nurcie Disability studies jako transdyscyplinarnej strategii badawczej traktującej niepełnosprawność jako konstrukt społeczny. Jak pisze Doktorantka na stronie 56 to „*prowadzenie analiz badawczych... konstruowanie odpowiednich systemów wsparcia, zapewniających osobom z niepełnosprawnościami możliwości sprostania wyzwaniom współczesnego życia*”(s. 56). Przyjęta w rozprawie doktorskiej koncepcja opiera się na krytycznej teorii niepełnosprawności, którą Doktorantka szczegółowo prezentuje na stronie 57.

Pani Mgr Agnieszka Lewko poprawnie uzasadnia przyjęte podejście w naukowym poznaniu, „*dla rozpoznawania systemu wsparcia ze względu na paradygmatyczną, metodologiczną otwartość, oraz interdyscyplinarność, którą cechuje także pojęcie społecznego wsparcia...oraz podmiotowe docenienie roli głosu samych osób z niepełnosprawnością intelektualną*”(s. 58). Metodologię badań osadzono więc w paradygmacie interpretatywnym z przyjęciem nurtu emancypacyjnego z podejściem jakościowo-ilościowym. Przedmiot badań osadzono szeroko jako: *system wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną i ich rodzin w kontekście oddziaływań edukacyjno- rehabilitacyjnych*. Poprawnie sformułowano cel badań oraz cele szczegółowe. Występuje pewna niekonsekwencja w przyjęciu przedmiotu badań. Doktorantka pisze, że dotyczy osób z niepełnosprawnością intelektualną, co też przyjmuje w temacie pracy, ale w pracy pisze również, że dotyczy osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich rodzin, co prawdopodobnie jest słuszne, ze względu na systemowe ujęcie problematyki. Poprawnie sformułowano problem badawczy, który zawarto w formie pytania: *jaki jest, i czym charakteryzuje się system wsparcia społecznego dla osób z niepełnosprawnością intelektualną i/lub ich rodzin na terenie miasta Tychy*. Przy czym przyjęte cele badawcze odnoszą się do osób z niepełnosprawnością intelektualną z pominięciem rodziny. Autorka zaplanowała badania, którymi objęła 82 osoby, w tym 24 osoby z niepełnosprawnością intelektualną, 23 członków rodzin oraz pozostali, to osoby udzielające

wsparcia. Dobór próby celowy z wykorzystaniem interesującej metody (*snowball sampling*) tzw. Metody „kuli śnieżnej”. Nie znajduję dokładnego opisu grupy badanej, szczególnie w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich rodzin. Opis ten występuje natomiast dopiero w rozdziale IV, empirycznym, na s. 93-94. Jednocześnie wysoko oceniam **osobiste zaangażowanie w problematykę niepełnosprawności intelektualnej**, co niewątpliwie ułatwiło Doktorantce realizację badań, które, jak należy podkreślić trwały od 2017 roku do 2023.

Dobór i opis metod i narzędzi badawczych oceniam pozytywnie. Doktorantka zasadniczą część badań realizowała metodami jakościowymi, które tytułem uzupełnienia połączono z metodami ilościowymi. Do metod jakościowym włączyła: metody etnografii terenowej – problemowej wspierane przez metodę szacowania, fenomenologię, studium przypadku. Włączono również technikę projekcyjną oraz analizę dokumentów. Jak uzasadnia Doktorantka *„metodę etnografii terenowej chcę zastosować w celu wyeksponowania całościowego charakteru badanego zjawiska oraz uzyskania pogłębionego obrazu badanej rzeczywistości – zjawiska wsparcia”* ... (s. 66). Nie dostrzegam szczegółowego opisu narzędzi badawczych przy czym jest to oczywiście autonomiczna decyzja, i nie rzutuje ona na ocenę pracy. Pomimo pewnych uwag, wybór narzędzi oraz prezentacja planu badawczego pozwalają na pozytywną ocenę poruszania się przez Doktorantkę w obszarze metodologicznym. Dobrze oceniam wielość zebranych danych, i sposób ich prezentacji, a także prawidłowe zastosowanie metod analiz statystycznych. Zabrakło jednak pogłębionych uogólnień wyników badań własnych w odniesieniu również do wyników innych autorów, badań również obcojęzycznych. Swoją analizę wyników badań Doktorantka rozpoczyna od prezentacji bazy dostępnego wsparcia oraz charakterystyki miasta Tychy, i prezentacji grupy badanej na s. 80 – 97. Dopiero w podrozdziale 4.1.2. pt. *Kapitał wsparcia. Rodzaje i formy wsparcia w systemie lokalnym* następuje prezentacja wyników badań własnych, poprzedzona opisem miasta Tychy. Materiał ten pełen opisu i charakterystyki grup i miasta powinien być usytuowany wcześniej, w rozdziale metodologicznym. W dalszej części Doktorantka poprawnie przedstawia wyniki uzyskane za pośrednictwem przyjętych metod i narzędzi badawczych.

Kolejne podrozdziały odnoszą się do przyjętych w postępowaniu badawczym zmiennych, i korelacji występujących pomiędzy nimi. Autorka przyjęła tu zasadę prezentacji danych liczbowych bez zagłębiania się w ich interpretację, którą umieściła w odrębnym

kilkustronicowym rozdziale (s. 130-137).Całość rozważań empirycznych zamyka zatem dyskusja, w której Autorka stara się podsumować realizację przyjętych założeń oraz odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Jednak warto byłoby konkretnie przywołać daną tezę i jednoznacznie wskazać jej przyjęcie lub odrzucenie, oraz zaprezentować własną interpretację szczególnie w przypadku odrzucenia założeń, tak, aby uzyskane wyniki badań były bardziej czytelne. Wyniki badań umożliwiły wskazanie przez Doktorantkę mocnych, oraz słabych stron lokalnego systemu wsparcia, ukazanie szans oraz pojawiających się w tym zakresie zagrożeń. Doceniam również to, że w części końcowej pracy Doktorantka z pewną dozą dojrzałości badawczej przyznaje, że wnioski z badań umożliwiły ustalenie perspektyw edukacyjno-rehabilitacyjnych w lokalnym systemie wsparcia, oraz wyodrębnić przestrzenie: tendencji zmian, zasoby systemowe i osobowe wsparcia, i inkluzyjnego podejścia do edukacji.

Podsumowanie- uzasadnienie decyzji oceny

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska jest niewątpliwie w wielu zakresach nowatorska, szczególnie jako próba multidymensjonalnej prezentacji fragmentu rzeczywistości osób z niepełnosprawnością intelektualną, w zakresie przyjętej strategii badawczej, zastosowanych metod i narzędzi, umiejętnie dobranych celów badań, przeprowadzonych kilkuletnich badań (2017-2023) z wielu względów.

Po pierwsze: podjęto przez Doktorantkę wysiłek badawczy z wykorzystaniem nowatorskiej strategii badawczej, przyjmując badania jakościowo-ilościowe skupiono się na indywidualnych doświadczeniach, odczuciach, subiektywnych punktach widzenia uczestników prowadzonych badań. Badania tego typu postrzegam jako nowatorskie, interesujące, ważne poznawczo, ale oczekiwane społecznie.

Po drugie: w dysertacji doktorskiej podjęto się nie tylko próby prezentacji zjawiska, ale i próby wnikliwej interpretacji.

Po trzecie: w przedłożonej do oceny rozprawie doktorskiej eksponowaną pozycję zajmują nowe, niekonwencjonalne metody badawcze, skoncentrowane na analizach jakościowych, również z wykorzystaniem kontaktu, obserwacji bezpośredniej w toku wzajemnych interakcji. Metody te w sposób całościowy ujmują prezentowany problem z jednoczesnym wskazaniem indywidualnych potrzeb, nastawień badanych respondentów oraz osoby badanej.

Po czwarte: Doktorantka na podstawie wielostronnej analizy przedmiotu przyjmuje założenia interdyscyplinarnie, interakcyjnie, podmiotowo, z eksponowaniem współczesnych paradygmatów pedagogiki specjalnej, zwłaszcza emancypacyjnych, normalizacyjnych, pomocy i wsparcia.

Można jeszcze wskazać na wiele walorów przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej. Poprzestaną jednak na wskazaniu tych, które zaprezentowałam powyżej uzasadniających konkluzję, że praca podejmuje nowatorskie ujęcie problemu z zakresu pedagogiki specjalnej i w pełni odpowiada wymaganiom stawianym tego rodzaju rozprawom doktorskim. Doktorantka zrealizowała złożone cele badawcze, oraz poddała je interesującym analizom z wykorzystaniem interesujących metod, narzędzi badawczych.

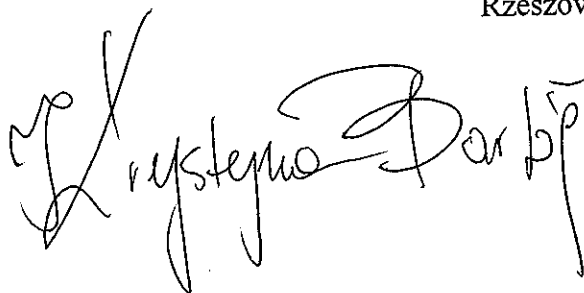
Konkluzje końcowe

Pomimo sformułowanych powyżej uwag chcę podkreślić, że podjęty w pracy problem badawczy wpisuje się we współczesne zainteresowania nauk społecznych (w tym pedagogiki specjalnej). Przedstawiłam niektóre problemy i kontrowersje do dyskusji jednak nie po to, aby kwestionować rzetelny wysiłek badawczy Autorki przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej, ale po to, aby wskazać, że prezentowane w rozprawie zagadnienia są nowe, przedstawione w nowatorskim ujęciu, oczekiwane społecznie, ważne i złożone. Pomimo pewnych niedoskonałości można wskazać, że materiał badawczy został umiejętnie zaprezentowany i zawarte w nim treści mają zarówno wartość poznawczą, jak i praktyczną. Pracę doktorską Pani mgr Agnieszki Lewko oceniam pozytywnie, i uznaję ją za ważny głos (badacza i zarazem praktyka) w obszarze pedagogiki specjalnej. **Nie mam wątpliwości, że dysertacja doktorska Pani Mgr Agnieszki Lewko odpowiada wymogom ustawowym stawianym tego rodzaju opracowaniom.**

W końcowym wniosku stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Lewko odpowiada warunkom określonym w Ustawie i stanowi podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora w zakresie pedagogiki specjalnej. Zatem stawiam wniosek o dopuszczenie Doktorantki do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Pracę oceniam jako: bardzo dobry z wyróżnieniem.

Rzeszów-22- sierpnia-2023r.

 Krystyna Dor bp